

50 år sedan
UNGERNREVOLTEN '56
mot stalinistisk enpartidiktatur och
byråkrati
Reaktion eller revolution?

Ungerska arbetare i upproret 1956 raserar en av byråkratins symboler - Josef Stalin.

Vi visar ett par dokumentärer som vi diskuterar

Inledare:

Martin Fahlgren m.fl.

Tid: Lördag 21 oktober kl. 12.00

Plats: Pölgatan 5 (Gathenhielmska kulturresevatet vid Stigbergstorget, Majorna)

Arr: SOCIALISTISKA PARTIET och marxistarkiv.se

Innehåll

Förord.....	1
Kort kronologi för 1956	1
Ungern 1956.....	1
Bakgrunden till upproret	1
Material för diskussion.....	6
Noter.....	7
Bilaga	8
Dokument.....	8
1. Den kommunistiska pressen i Sverige (Ny Dag, Norrskensflamman).....	8
2. Budapests Tekniska Högskolas 16 punkter.....	12
3. Appell från Centrala Arbetarrådet i Stor-Budapest till alla fabriksråd, stadsdels- och distriktsråd.....	13
Böcker om Ungernupproret.....	16
Ungersk tragedi och Uppror – Budapest 1956.....	17
Ungern 56 – Den beväpnade sanningen.....	18
Den ungerska tragedin.....	18
Marxistiskt arkiv – ny webbplats	19
Varför är vår plattform anti-stalinistisk?.....	19

Förord

Den 21 oktober [2006] hölls i Göteborg ett möte om Ungern-revolten 1956. Vid detta möte höll jag en inledning som syftade till att ge en historisk bakgrund till revolten. Efter inledningen visades en dokumentärfilm som följdes av en diskussion. Som ett komplement till inledning och filmen delades också ut en ”stencil” med 2 viktiga tidsdokument, lästips och en presentation av webbplatsen *marxistarkiv.se*.

Efter mötet har flera uttryckt önskemål om att materialet borde göras tillgängligt för en bredare publik och jag har därför här sammanställt inledningen och den kompletterande ”stencilen” har medtagits som bilaga.

Efter själva inledningsanförandet följer även några anteckningar som hade förberetts för diskussionen. Inledningen och anteckningarna är i stort sett i ursprungligt skick (några språkliga förbättringar har dock gjorts), fast jag har infört några noter som tar upp kompletterande synpunkter och aspekter, av vilka de flesta kom fram i samband med diskussionen.

Vid läsning av inledningen bör man ha i åtanke att syftet med densamma *inte* var att ge en fullständig bild av utvecklingen och alla dess orsaker, utan den främsta målsättningen var att klargöra varför just upproret skedde just i *Ungern* och inte i t ex Tjeckoslovakien. När det t ex gäller de grundläggande ekonomiska och politiska problemen så var de givetvis likartade i hela Östeuropa, så de tar jag inte upp närmare, utan jag försöker i stället peka på det som är specifikt för Ungern – som i flera avseenden drabbades extra hårt.

28.10.06

Martin Fahlgren

Kort kronologi för 1956

- 17 mars Petöfi-sällskapet bildas (av ungtkommunisterna)
- Juni Regimkritiska artiklar börjar komma i ungerska pressen
- Juli Krav på Rákosis avgång reses i pressen
- 18 juli Rákosi avgår
- september Författarförbundet kräver att Imre Nagy återupprättas
- 6 oktober Vid begravningen av den 1949 avrättade och nu rehabiliterade kommunistledaren Laszlo Rajk deltar 200000 personer
- 23 oktober Demonstration till stöd för polackerna (det är vid denna demonstration som den stora Stalin-statyn rivs ned). De obeväpnade demonstranterna beskjuts vid radiohuset av AVH-män (säkerhetspoliserna).
- 24 oktober Nagy-regeringen bildas. Strider mot ryska trupperna. Strejker. Arbetarråd bildas.
- 30 oktober Ryska trupperna dras tillbaka
- 4 november Storskalig rysk invasion. Nagy flyr till jugoslaviska ambassaden. Kadar bildar ny ”Arbetar- och bonderegering”
- 10 november Allt militärt motstånd i större skala upphör.

Ungern 1956

Inledningsanförande vid Ungern-möte 21 oktober 2006:

Bakgrunden till upproret

Detta möte handlar om Ungern-revolten 1956 som påbörjades nästan exakt för 50 år sedan.

Vi kommer att visa minst en TV-dokumentär, men först tänker jag teckna bakgrunden till upproret, försöka klargöra varför det skedde just i Ungern m m. Däremot tänker jag inte prata om själva upproret – filmen får tala för sig själv. Efter filmen så är det tänkt att vi ska diskutera det hela.

Som komplement har vi delat ut lite skriftligt material, med bl a en kronologi och några dokument. Där presenteras också webbplatsen *marxistarkiv.se* lite närmare. På *marxistarkiv.se* finns mycket kompletterande material om Ungern och andra frågor

Ungern var ett land med revolutionära traditioner. 1919 gjorde de ungerska arbetarna under ledning av Bela Kun uppror och bildade den ungerska rådsrepubliken. Tyvärr lyckades inte revolutionärerna att behålla makten, utan efter några månader lyckades reaktionen störa rådsrepubliken och upprätta en reaktionär diktatur. Under diktatorn Horthys ledning slogs arbetarrörelsen brutalt ned och många av arbetarledarna, som lyckades undkomma Horthys slaktare, flydde landet – detta gällde även Bela Kun, som tog sin tillflykt till Sovjetunionen.

Under 2:a världskriget var Horthy-regimen allierad med Hitler och ungerska styrkor deltog på tyskarnas sida i kriget mot Sovjet.

Ungern tillhörde den del av Östeuropa som under 2:a världskrigets slutskede tillerkändes Sovjetunionens intressesfär vid förhandlingarna mellan de allierade (i Jalta och Potsdam).

Sovjetiska trupper befriade Ungern från nazisterna – de gick över gränsen till Ungern i slutet av 1944 och Budapest föll i februari 1945.

Från början sågs ryssarna som befriare, men ganska snart gjorde de sig impopulära. Den viktigaste anledningen till detta var att de sovjetiska soldaterna uppträdde, inte som en revolutionär armé, utan faktiskt som en dåligt disciplinerad borgerlig armé: De plundrade, stal och våldtog.

Dåligt uppträdande från sovjetiska soldaters sida var inget som enbart förekom i Ungern, utan det var vanligt. När det gäller Tyskland kan man ha en viss förståelse för att de sovjetiska soldaterna kände en stark vilja att hämnas de oförrätter och grymheter som tyskarna begått på sovjetiskt område - i boken *Berlin: slutstriden 1945* ger historikern Beevor detaljer om hur soldaterna betedde sig i Tyskland. Ungern hade ju slagits på tyskarnas sida så det är inte så underligt att samma resonemang om "hämnbegär" osv kan tillämpas även här. I vilket fall som helst var omfattningen mycket stor (siffror på över 150000 våldtagna ungerska kvinnor brukar nämnas). Något som är mindre begripligt och som visar att den sovjetiska ledningen egentligen inte brydde sig om att upprätthålla soldaternas disciplin och moral är det faktum att plundringar, mord och våldtäkter förekom, även i övriga delar av Östeuropa, inklusive Jugoslavien (fast givetvis i mindre skala än i Tyskland och Ungern). När Tito & Co klagade över detta anklagades jugoslaverna för att vara "otacksamma" och "förolämpa" den sovjetiska armén och Stalin själv försvarade det hela med argumentet att man borde förstå "en soldat, som efter att ha släpat sig fram tusentals kilometer genom blod och eld och död förlustar sig med en kvinna eller stjäla några småsaker?"

De sovjetiska soldaternas agerande är en viktig orsak till att många ungrare började hata ryssarna.

Det hela blev inte bättre av att Ungern, som gammal allierad till Nazi-Tyskland, ansattes extra hårt ekonomiskt. Förutom att Ungern fick betala krigsskadestånd, hade ryssarna fått rättigheter till all tyskägd egendom i Ungern och därför nedmonterades över 200 fabriker och maskinanläggningar och skickades till Sovjet. Dessutom beslagtogs ryssarna 1/3 av landets guld- och silverreserv.

De ekonomiska ”straffåtgärderna” sågs inte med blida ögon av ungrarna och de var heller inte särskilt vettiga ur det ekonomiska återuppbygggets perspektiv i Ungern. I själva verket tyder det på att Stalin egentligen inte tänkt sig att införa ”socialism” eller integrera Ungern i något ”socialistiskt block”. En sådan slutsats stöds av det faktum att Stalins politik gentemot Ungern och större delen av Östeuropa var ganska avvaktande under slutet av världskriget och omedelbart därefter.

Redan i december 1944 – dvs innan huvudstaden befriats – bildades en *provisorisk* regering i Ungern. I den regeringen ingick flera partier (även borgerliga). Och i slutet av 1945 hölls fria val. Största parti blev Självständiga småbonde- och lantarbetarpartiet, med över hälften av rösterna. Kommunistpartiet fick 17 procent. En koalitionsregering bildades.

Den starka ställningen för bondepartiet var egentligen inte så underlig. Ungern var till stor del ett bondeland – ungefär hälften av befolkningen arbetade i jordbruket. Industrin var utvecklad och småindustrin dominerade. Arbetarklassen var därför förhållandevis liten och svag och det hade inte blivit bättre av att ryssarna nedmonterat de tyskägda industrianläggningarna.

Det kommunistiska valresultatet var en besvikelse för de ungerska kommunisterna (man hade förväntat sig ett betydligt bättre resultat). En intressant detalj i sammanhanget är att den ungerske partiledaren Rákosi i ett brev till sin bulgariska kollega Dimitrov skyllde det dåliga valresultatet på de ryska ockupationstruppernas övergrepp:

”Vårt läge försvåras av att partiet får ta på sig skulden för Röda Arméns övergrepp. Massvåldtäkter, plundringar m m upprepades i varje område som befriades”.

Koalitionsregeringen genomförde en hel del återuppbyggnadsarbete och en jordreform där de stora godsägarnas jord delades ut till fattiga bönder. Den som ansvarade för denna jordreform var kommunisten Imre Nagy, vilket gjorde honom populär bland bönderna och ungrarna i gemen (han fick smeknamnet ”Markfördelaren”). Denne Imre Nagy skulle spela en mycket viktig roll under upproret 1956.

En del rättegångar mot krigsförbrytare, bl a ungerska SS-frivilliga, genomfördes också (även detta populärt).

Det fanns egentligen inget ”socialistiskt” i den förda politiken, t ex genomfördes inga nationaliseringar. Bortsett från Polen, Bulgarien och Rumänien, där Moskva redan från början gick ”hårdare” fram, var politiken i Östeuropa försiktig: Man såg till att det installerades ”sovjetyvänliga” koalitionsregeringar (där även borgerliga partier ingick), men man vidtog inga mer radikala ingrepp, såsom att förstatliga företag och liknande. Detta kan nog delvis förklaras av att man ville hålla sig väl med västmakterna. (1)

Men 1947 utlöste västmakterna, med USA i spetsen, det ”kalla kriget”. I Västeuropa slängdes kommunisterna ur de regeringar som de deltagit i (bl a Frankrike och Italien) och en häftig antikommunistisk kampanj igångsattes. USA antog ”Trumandoktrinen” som hade sin spets riktad mot Sovjet och innebar att USA påtog sig rollen som ”försvarare av demokratin” mot ”kommunistisk aggression och ockupation”. För att ekonomiskt stärka det kapitalistiska Västeuropa, knyta de icke-kommunistiska staterna närmare till den västerländska kapitalismen och bekämpa kommunismen infördes Marshallplanen. Denna användes också för att försöka splittra Östeuropa, genom att locka med ekonomiska fördelar. Som kronan på verket skapades (1949) militäralliansen NATO (OBS att Warszawa-pakten bildades först 1955). Och 1950 bröt Koreakriget ut....

Stalin svarade med att skärpa greppet över östblocket. Det började med en politisk offensiv som syftade till att lägga makten i kommunistpartiernas händer. Som ett led i detta förbjöds borgerliga partier och de kommunistiska och socialdemokratiska partierna slogs samman (i Ungern skedde detta i mars 1948). För att motivera förbudet mot övriga partier användes ofta

anklagelser om ”sammansvärjning” och liknande (detta gällde t ex det ungerska småbrukarpartiet, vars ledare fängslades och deporterades till Sovjetunionen).

Dessa politiska förändringar genomfördes nästan helt ”uppifrån” – mobilisering av massorna förekom bara i undantagsfall (främst i Tjeckoslovakien, i samband den s k ”Pragkuppen”, där demonstrationer genomfördes till stöd för ett kommunistiskt maktövertagande).

Stalin ville ha sträng politisk och ekonomisk kontroll över Östeuropa – inför hotet från väst behövde man samla de ekonomiska, politiska och militära krafterna och därför ansåg Stalin att det var nödvändigt att dra åt tumskruvarna på alla fronter. (2)

Som ett led i detta såg Stalin till att mer hårdföra män kom till makten i kommunistpartierna: I Ungern koncentrerades makten till ärkestalinisten Rákosi, medan den populära Imre Nagy fick träda åt sidan. Bildandet av Kominform, där det sovjetiska kommunistpartiet (SUKP), de östeuropeiska kommunistpartierna samt de franska och italienska partierna ingick, var ytterligare en åtgärd för att stärka kontrollen över kommunistpartierna (det kinesiska kommunistpartiet inbjöds dock aldrig till att delta i detta).

Den politiska åtstramningen följdes av omstrukturering av ekonomin. Man förstatligade industrin och tvångskollektiverade jordbruket (dvs den ungerska jordreformen som genomförts strax efter krigsslutet upphävdes). Ekonomin inrättades efter Sovjetunionens behov och mycken liten hänsyn togs till de enskilda ländernas förutsättningar och behov. Även utbildning, kulturpolitik, krigsmakt osv omorganiserades efter sovjetisk modell, vilket uppfattades som ”förryskning” av befolkningen, särskilt i Ungern, som i motsats till t ex Bulgarien och Tjeckoslovakien ju inte tillhörde den slaviska kultursfären (Ungern saknade nästan helt etniska och kulturella band med Ryssland).

En byråkratiskt centraliserad ekonomisk ledning infördes enligt samma modell som Sovjet. Den tunga industrin prioriterades och konsumtionsvaruindustrin eftersattes.

Den byråkratiska besluts- och planeringsmodellen medförde resursslöseri. Man lyssnade inte på välmotiverad kritik mot vissa ekonomiska projekt och tog inte tillräcklig hänsyn till lokala och nationella särigheter, vilket givetvis är nödvändigt om man vill utnyttja tillgängliga resurser optimalt. Ett exempel på detta är uppförandet av det jättelika stålverket Sztálinváros 5 mil sydost om Budapest. En faktor som man ignorerat var att driften krävde stora mängder järnmalm och koks, som inte fanns i Ungern, varför dessa råvaror måste hämtas från sovjetiska Centralasien, ett avstånd på hundratals mil. Detta gjorde att stålverket blev oekonomiskt, men de som påpekade detta redan på planeringsstadiet stämplades som ”sabotörer”.

Produktionsökningar krävdes allmänt, men i stället för att försöka åstadkomma detta med förbättrad teknik försökte man öka utsvettningen av arbetarna med hårda ackordslönesystem.

Den byråkratiska kommandoekonomin, resursslöseriet, tvångskollektiveringen av jordbruket osv medförde att den ungerska ekonomin fungerade mycket dåligt, faktiskt sämre än på de flesta andra länderna i Östeuropa. Tillgänglig statistik visar att levnadsstandarden sjönk under hela denna period (fram till 1956). Att sådana ”reformer” orsakade växande missnöje är ganska självklart. Och omfattande missnöje brukar förr eller senare att ta sig politiska uttryck....

Mot denna bakgrund så är det inte så underligt att Moskva såg varje politisk strömning som man inte hade total kontroll över som ett potentiellt hot. Total lydnad krävdes. De jugoslaviska kommunisterna under Tito ville dock inte rätta in sig i ledet – de höll på sin självständighet. Detta kunde Stalin inte tåla: Han bröt förbindelserna med Tito, påbörjade en ekonomisk blockad och hotade även att ingripa militärt. Tito & Co backade dock inte.

För att förhindra att något liknande skulle kunna inträffa igen drog Stalin ytterligare åt tumskruvarna. Allt som kunde misstänkas vilja gå egna vägar bekämpades.

För att stävja all opposition upprättades i hela Östeuropa en säkerhetspolis efter sovjetisk modell. Denna polis stod under direkt kontroll av ryssar och hade omfattande resurser och maktbefogenheter. I Ungern kallades den AVO och senare AVH. Mellan 1949 och 1953 ska över 750 000 ungrare ha utsatts för närgångna undersökningar från den ungerska säkerhetspolisen. Av dessa beräknas 150 000 ha dömts till fängelse eller arbetsläger. Som ett led i kampen mot "titoismen" utsattes det ungerska kommunistpartiet för omfattande utrensningar (över 3 milj. partimedlemmar utrensades). Liknande förekom i alla östeuropeiska länder.

Som toppen på detta isberg hölls en lång rad skådeprocesser i Östeuropa, där ledande kommunister anklagades för titoistiska, trotskistiska osv avvikelser och för att vara CIA-agenter, osv – rättegångarna hade många likheter med Moskvaprocesserna i slutet av 30-talet. Bland dessa rättegångar kan nämnas Slansky-rättegången i Tjeckoslovakien (väl dokumenterad) och Rajk-rättegången i Ungern (1949). De flesta av de åtalade dömdes till döden (däribland László Rajk) – undantaget var Polen där bara fängelsedomar utdelades.

De ekonomiska problemen, utrensningarna (under denna period fick Imre Nagy stiga åt sidan, medan Rákosi samlade på sig allt större makt), censuren, säkerhetspolisens maktfullkomlighet osv medförde att missnöjet jäste bland befolkningen i hela Östeuropa och särskilt i Ungern.

När Stalin dog i början av 1953 så förstod de nya ledarna att man måste släppa på tyglarna, samtidigt som massorna i Östeuropa började hoppas på förbättringar. De första "revolterna" ägde rum, bl a i Östtyskland redan sommaren 1953.

Rákosi kallades till Moskva och utsattes för hård kritik. Slagordet var nu "kollektiv ledning" och Rákosi fick släppa ifrån sig en del av makten till bl a den sedan tidigare populära Imre Nagy. Försiktiga reformer genomfördes i Ungern på Nagys initiativ (bl a upplöstes c:a 10% av kollektivjordbruken), men uppenbarligen ansågs att Nagy gick för långt: 1955 förpassades han åter till kylan och Rákosi stärkte på nytt sin ställning.

1956 hölls SUKP:s 20:e partikongress. Det var då som Chrusjtjov höll sitt "hemliga tal", där han gick till angrepp mot "personkulten" och avslöjade en del av de brott som begåtts under Stalins ledning. Trycket lättade. Förbindelserna med Titos Jugoslavien återupptogs och de flesta som dömts under skådeprocesserna under åren 1948-52 återupprättades.

I de östeuropeiska länderna började massorna ställa krav på reformer och att de mest misskrediterade stalinisterna skulle avlägsnas från makten. I Polen t ex medförde detta att Gomulka, en av dem som dömts i den polska skådeprocessen, återkom till ledningen – den polska utvecklingen skulle spela stor roll som inspirationskälla för ungrarna.

I Ungern satt stalinisten Rákosi kvar vid makten. Han var en stelbent byråkrat som inte hade något som helst sinne för stämningarna bland de ungerska massorna. Allt mer öppen kritik började framföras mot det rådande systemet. Kraven på att Rákosi skulle avgå och makten överlämnas till den populära Imre Nagy blev allt starkare. Ryssarna förstod att man måste göra sig av med Rákosi, som tvingades att avgå våren 1956 (han kallades till Sovjet och fick stanna där). Han ersattes dock av en annan stalinist, Ernst Gerö, okänd från spanska inbördeskriget, där han bedrivit klappjakt på oppositionella kommunister och anarkister. De ungerska massorna ville inte ha Gerö, utan Nagy.

Oppositionen växte. Den 23 oktober 1956 exploderade det... i samband med en demonstration som sammankallats för att stödja de polska reformsträvandena. Demonstrationen började ganska lugnt, men växte efterhand och blev allt radikalare, bl a beroende på klumpigt och provokativt agerande från partiledaren Gerö (som i ett radiotal smädade demonstrationen), och från radiochefen i Budapest (som lovade sända ett uttalande från demonstranterna, men struntade i detta) m m. Som kronan på verket besköt säkerhetspolisen, AVO, de obehäpnade demonstranterna. Revolten, upproret startade ....

Och här slutar jag. Det följande händelseförloppet behandlas utförligt i dokumentärfilmen. Efteråt kan vi komplettera och diskutera händelseförloppet. Vi kan då också ta upp vad som hände efter upproret hade slagits ned.

[Dokumentären visas]

Material för diskussion

Två av de som intervjuades i dokumentären har skrivit böcker om Ungern-händelserna:

Peter Fryer, *Ungersk tragedi* (1956). PF blev utesluten ur brittiska kommunistpartiet. Blev sedan trotskist. Hans bok finns på *marxistarkiv.se*

Sandor Kopacsi, *Den ungerska tragedin*, polischefen (i Budapest) som uttalar sig i filmen. Numera bosatt i Kanada.

Frågan om reaktionärernas inflytande under revolten

Fanns det reaktionärer? Ja visst, men sådana dyker ju alltid upp i revolutionära situationer. Alla sansade bedömare som fanns på plats är dock ense om att deras inflytande var litet, men att de givetvis försökte utnyttja situationen.

Konsekvenser för den kommunistiska rörelsen

Krossandet av det ungerska upproret 1956 var en viktig händelse – den markerade början av slutet på den typ av ”socialismen” som Sovjet stor för... Den fick allvarliga konsekvenser för många kommunistpartier som förlorade massor med medlemmar:

Franska KP förlorade 70000 (? antalet osäkert) medlemmar

Italienska KP förlorade över 200000 (av 2 milj.)

Brittiska 10000

Svenska kommunistpartiet (SKP) fick också problem, men inte alls av samma omfattning som t ex det brittiska (SKP hade dock förlorat många medlemmar tidigare under det kalla kriget)

Osv.

Den slutliga spiken i likkistan (för ”sovjetkommunismen”) var nog krossandet av Pragvåren 1968.

Facit för Ungern

Revolten kostade mycket blod (20000 döda, 200000 flydde landet). Vann då ungrarna ingenting på revolten? Jo, det gjorde man faktiskt – för att förhindra ett nytt uppror satsades mycket resurser på att förbättra ungrarna levnadsstandard....

Paradox: Kadar, förrädaren, som insattes som sovjetisk marionett, och såg till att Imre Nagy blev hängd, blev faktiskt populär i Ungern tack vare att ungrarnas liv förbättrades avsevärt under hans ledning.

Västmakternas roll

Enligt ryssarna var upproret iscensatt av CIA. Det är givetvis struntprat, men det är sant att västmakternas propaganda (främst via ”Radio Free Europé”) riktad mot Östeuropa propagerade för uppror i Östeuropa. Och i USA talade ledarna om att ”rulla tillbaka kommunismen”, ”befria” folken som ”hölls fångna” bakom järnridån osv. Detta kan givetvis ha fått vissa upprorsmän att förvänta sig stöd från Väst. När det kom till kritan var dock väst inte villiga att göra något – det var fråga om mer eller mindre tomt prat. Vicepresident Nixon hade 3 månader tidigare framfört (vid ett möte i Vita huset) den cyniska ståndpunkten att det skulle vara positivt för USA ur PR-synpunkt om ”den sovjetiska järnnäven ännu en gång

skulle slå ned hårt mot inom sovjetblocket”. Ur amerikansk synvinkel var det således positivt att sovjetiska soldater slaktade ungerska civila. USA var villigt att slåss mot Sovjet, inte själva, men ”till sista ungrare”, som någon sade efteråt.

Den USA-stödda Radio Free Europe spelade snarast provokatörens roll. Man gjorde sitt bästa för att misskreditera Nagys regering (”man kan aldrig lita på kommunister”), kallade den för en ”trojansk häst” och uppmanade till kamp mot denna. Man överdrev den ungerska krigsmaktens styrka osv.

Det sovjetiska beslutet att invadera

Dokument som kommit fram efter Sovjetunionens sammanbrott visar att det inte alls var självklart att man skulle invadera. Det fanns åtminstone 3 linjer: Molotov-Kaganovitj-Vorosjilov förespråkade hela tiden en hård linje, medan Mikojan hela tiden avrådde från sovjetiskt ingripande. Chrusjtjov intog en mellanställning. Det som slutligen fick Chrusjtjov att välja invasionslinjen var dels den brittisk-franska invasionen av Suez-kanalområdet och oroande (överdrivna) rapporter om utvecklingen i Ungern. Suez-krisen innebar att Sovjet kunde agera friare i Ungern och till att man inte ville visa sig svaga och eftergivna när västmakterna ingrep militärt. De överdrivna rapporterna från Budapest härrörde främst från GPU-agenten Ivan Serov, som redan från början hade varit för en fullskalig sovjetisk invasion av Ungern. Moskva fick även stöd för en militär intervention i Ungern från viktiga utländska kommunistpartier, bl a det kinesiska och det italienska (som leddes av Togliatti).

Noter

- (1) Sovjetunionen och Östeuropa i allmänhet hade drabbats mycket hårt av 2:a världskriget. Sovjetunionen hade mist över 20 miljoner människor i döda, de flesta av dessa män i sina bästa år. Hela Östeuropa var kraftigt ekonomiskt försvagat – infrastrukturen och industrin var sönderslagen. Det Sovjetunionen behövde i detta läge var inte en konflikt med väst, utan återuppbygge och man hade hoppats att få goda relationer till väst. Det är utifrån detta perspektiv som man måste förstå varför Moskva avstod från att stödja befrielsekampen i Grekland (kommunisterna uppmanades att lägga ned vapnen) och att de starka franska och italienska kommunistpartierna avstod från att kämpa för sociala omvälvningar och i stället gick med i borgerliga koalitionsregeringar i sina resp. länder.
- (2) Att Stalin & Co inför det överhängande hotet från väst ansåg att man behövde samla krafterna är inte särskilt anmärkningsvärt. Inte minst spelar här de svåra ekonomiska förhållandena en viktig roll – för att kunna stå emot väst så behövdes krafttag för stärka Östeuropa på alla möjliga sätt – om detta behöver man inte tvista, ty det skulle vilken som helst regim ha insett. För att lösa dessa svåra problem hade det behövts en förnuftig ekonomisk politik och mobilisering av massorna för att genomföra denna politik – och för att få till stånd ett aktivt deltagande av massorna, måste dessa dras med i beslutsprocessen och göras delaktiga i genomförandet av alla planer. Att mobilisera massorna var dock ett steg som Stalin & Co inte vågade ta. Istället användes stalinistiska, byråkratiska metoder, vilket medförde ineffektivitet, resursslöseri och ibland resulterade i att man vidtog fullständigt vansinniga ekonomiska åtgärder (t ex tvångskollektiviseringarna som bara ledde till kris på landsbygden), samtidigt som det politiska, sociala och kulturella livet förkvävdes. Den stalinistiska politiken medförde på så sätt att de redan svåra problemen förvärrades, vilket givetvis förstärkte det folkliga missnöjet. Exempel på detta från Ungern ges i huvudtexten (föredraget).

Bilaga

Ungern-upproret 1956

Nedan finner du material som har anknytning Ungern-revolten 1956, bl a ett par viktiga dokument och boktips för dig som vill veta mer.

Vi vill också rekommendera besök på webbplatsen *marxistarkiv.se*. Där finns en omfattande dokumentation om Ungern-revolten, inklusive Moskvas (Chrusjtjovs) version av det hela. Du finner där också dokument, analyser m m om andra politiska och historiska ämnen. Sist i denna "lunta" finns webbplatsens "programförklaring", dvs dess politiska plattform och målsättning.

Dokument

1. Den kommunistiska pressen i Sverige (Ny Dag, Norrskensflamman)

Från början så råder uppenbar förvirring, man vet inte riktigt hur man ska tolka skeendet. Man försöker dock att se positivt på utvecklingen.

Exempel

Ny Dag månd. 29 okt, 1956. Huvudrubrik på sida 1:

Allt fler arbetarråd stöder Nagy

*Överenskommelse om vapenvila
Sovjettrupperna dras bort*

Budapestradion utsände på måndagsmorgonen en vädjan till järnvägsmännen att återuppta arbetet. Den omtalade också att ett flertal fabriker och andra företag i huvudstaden åter skulle komma igång på måndagsmorgonen.

På söndagskvällen uppläste radion en dag order från den nye försvarsministern Ferenc Münnich där denne tackar gränsvakterna för deras mod och hängivenhet och uppmanar dem att skärpa sin vaksamhet under nuvarande tragiska läge.

Regeringen accepterade också med tacksamhet den hjälp som USA, Österrike, Sovjetunionen, Jugoslavien och andra länder samt olika Röda kors-organisationer har erbjudit landet.

På förslag av före presidenten, nuvarande ministern utan portfölj, Zoltan Tildy, småbrukarpartiet, gav regeringen jordbruksminister Bela Kovacs i uppdrag att sätta stopp för tvångsanslutning av jordbrukare till kollektivjordbruken. Regeringen beslöt också en utredning om det system, enligt vilket bönderna tvingas att leverera jordbruksprodukter till staten. Man beslöt vidare att omedelbart dra in de skolböcker, särskilt i historia, som glorifierar personkulten och att låta utarbeta nya läroböcker.

I sitt radioanförande på söndagskvällen sade Nagy att sovjettrupperna omedelbart skulle lämna Budapest och att förhandlingar om att dessa helt skulle dras bort från Ungern skulle inledas med Sovjetunionen. Dessutom skulle hemliga polisen upplösas. Han sade vidare att ingen av dem som hade deltagit i striderna skulle straffas.

Vår tidnings medarbetare *Wide Svensson*, som hör till de få svenskar, vilka talar ungerska flytande, har sänts till Ungern för att skildra läget där. Den första rapporten från vår utsände är införd idag. Med hänsyn till telefonförbindelserna har rapporten sänts från Wien. Följ från början med vår tidnings egna rapporter på SIDAN FEM

Tidningens sida 4 har rubrikerna:

Vapenvila klar, striderna upphör.

Sovjettrupperna dras bort, ny partikongress inkallas

Rebellerna får fritt återvända till sina hem

På sidan 5 återfinns Wide Svenssons rapport. Därifrån saxar vi följande

---

Även rebellerna stöder Nagy

Arbetarråden formar nya regeringsmakten

WIEN. Enligt radiomeddelande kl. 13 på lördagen uppmanades de ungerska arbetarna att välja arbetarråd, vilket man också gjort på en rad platser. Så vitt man kan bedöma är detta en metod att skapa organ för en ny regeringsmakt, Budapestradion meddelade på söndagen att flera av dessa arbetarråd, som omfattar alla grupper i samhället, inte vill tillbaka till den kapitalistiska ordningen. De stödjer också den nybildade regeringen med Imre Nagy i spetsen, då man på söndagen blåst eld upphör i hela landet.

Radiokommentatorn meddelade vidare att det nu är tyst i Budapest, men att det är en tystnad som kräver eftertanke. Man ställer sig frågan hur detta kunnat hända. Några går kanske tillbaka till 1945 och söker orsaken där. Speakerns mening var dock att 1945 givit det

ungerska folket möjlighet att bygga ett nytt samhälle, men att man från 1948 hade försummat detta under den tid stalinismen var förhärskande.

Att missnöjet nu har tagit sig sådana uttryck som det har gjort beror på att man varit rädd för den nya linjen. Men nu måste det ske radikala förändringar. Allt kan inte ske från den ena dagen till den andra, utvecklingen kan dock ske mycket snabbare än vad som hittills varit fallet, slutade kommentatorn.

Stor förvirring

Läget är, trots vissa förbättringar, mycket oklart och förvirringen är stor inte minst bland ungrarna själva, förklarar en österrikare, som återkom från Budapest på lördagen. Den s. k. frihetsregeringen, som enligt egen radiosändare skulle ha bildats i Miskolcz och sades omfatta såväl Imre Nagy och Janos Kadar, har ytterligare bidragit till att öka förvirringen.

Den gränsvakt, som slitit bort den röda stjärnan från sin uniform, motiverade detta med att han var för Miskolczregeringen med Imre Nagy och det gick knappast att övertyga honom om att Nagy var ministerpresident i den nu sittande ungerska regeringen.

Befolkningen i Budapest åser ofta passivt den skadegörelse, som vissa grupper åstadkommer. Skadorna lär vara särskilt stora på järnvägsstationerna, Nationalmuseum med dess dyrbara skatter, det stora varuhuset Budapest och delar av tidningen Szabad Neps byggnad.

Svårt skilja på ryska och ungerska uniformer

Från de icke-ungrare, som kommit till Österrike de senaste dagarna, är skildringarna av vad som förekommit mycket skiftande. En del har inte märkt någonting särskilt, medan andra berättar om hårda strider. Klart är dock att de civila, som återkommit, i regel inte kunnat skilja på sovjetiska och ungerska soldater. Deras uniformer ...

Effekten av sovjettruppernas närvaro

Enligt rapporter från återvändande österrikare har sovjettruppernas närvaro i landet till upprorsmännen fört också sådana element, som inte vill tillbaka till en kapitalistisk samhällsordning utan vill skapa ett socialistiskt samhälle. Många av arbetarråden har också av regeringen krävt att sovjettrupperna skall dras tillbaka. Detta verkar vara förutsättningen för att skapa enhet i landet och lägga grundvalen för fortsatt fredligt uppbygge.

På söndagseftermiddagen meddelade Budapestradion att de flesta affärer är välförsedda med mjöl och ris, bönor och matfett. För försörjningen med kött behöver befolkningen inte vara ängslig, då de lager som finns räcker drygt en vecka och då det nu skapats möjligheter till kontinuerlig försörjning från landsbygden.

Söndagens nyhetsutsändningar ägnade också stort utrymme åt de utrikes politiska händelserna.

Arbetarråden

Enligt meddelande av en från Györ återkommande resenär har regeringens maning om eld upphör vunnit gehör även i denna stad, som enligt tidigare meddelanden var en hård för rebellrörelsen. Många av de borgerliga tidningarna har frossat i de grymheter som lär ha utspelats där. Nu råder lugn i staden.

Borgerliga tidningar har utmålat situationen så att de tillsatta arbetarråden förklarat sin "gemenskap med västern". Särskilt har detta sagts beträffande rådet i Györ. De borde nog inte ha så bråttom med den saken.

En journalist från News Chronicle som varit i Győr, berättar för mig att arbetarrådet i Győr helt har läget i sin hand, att det har en klar socialistisk inriktning och att kommunisterna har det avgörande inflytandet i rådet.

I samma nummer av Ny Dag påbörjas också en artikel av CH Hermansson under rubriken ”Svårigheter och misstag” som försöker förklara de ”aktuella händelserna” i Ungern

Dagen därpå (30/11) har Wide Svenssons rapport rubriken:

Socialismens krafter har övertag i Ungern

Ungern-händelserna tas även upp i tidningens ledare (med rubriken ”Ungern”)

Vidare avslutar CH Hermansson sin analys av bakgrunden till det skedda.

I Ny Dag den 31/11 finns på förstasidan rubriken ”Ytterligare bredd på Nagys regering” och en hänvisning till sidan 4 där vi finner en mindre artikel med rubriken ”Fyrpartiregering under Nagys ledning är bildad”. Det är uppenbart att Ny Dag denna dag inte riktigt vet på vilket ben man ska stå.

I Ny Dag 1/11 börjar ett annat tonläge att göra sig gällande. Där är rubriken nu:

Socialismens sak hotas nu allvarligt i Ungern

Och fredagen 2/11 talar man om ”Trupprörelser i Ungern” och att flygfälten i Ungern omringats av sovjettrupper. I samma nummer får vi också veta att ”Nagy förklarar Ungern vara ett neutralt land”. En annan rubrik förkunnar:

Förbittrad klasskamp i Ungern. Regeringen Nagy inför avgörande

Ny Dag kommer inte ut på lördag och söndag, men måndagen 5/11 (efter invasionen) möts vi på första sidan av den minst sagt förhastade rubriken (striderna skulle på flera dagar till):

Striderna slut i Ungern

Och inne i tidningen (sid 4):

Ny regering ur folkrörelsens led...

Kaotiska förhållanden under Nagy-regeringen

En av underrubrikerna lyder ”Kontrarevolutionen krossad”

Så här skriver *Norrskansflamman* samma dag (måndagen den 5 nov. 1956):

Kontrarevolutionen i Ungern krossades

Arbetar och bonderegering bildad. Sovjettrupper stoppade pöbelväldet

PRAG (TT-AFP) Prag-radion avbröt sin förmiddagssändning med en special-kommuniké vari tillkännagavs att en ny revolutionär arbetar- och bonderegering hade bildats i Ungern under ledning av Janos Kadar.

Ungerska regeringen har bett sovjettrupper rycka in för att hjälpa till med att återställa lugn och ordning och slå ned kontrarevolutionen. Ungerska regeringen har nu läget i sin hand i hela landet och kontrarevolutionens terror har brutits, hette det i sändningen.

Regeringen har ännu så länge bara sju medlemmar men enligt ett budskap till det ungerska folket skall den utvidgas med representanter ...

I sitt budskap till det ungerska folket uppfordrade regeringen Kadar alla arbetare och bönder att bekämpa reaktionen. Den kritiserade samtidigt Rákosi-Gerö-klicken ...

---

2. Budapests Tekniska Högskolas 16 punkter.

Kopiera detta och sprid det bland de ungerska arbetarna:

Budapests studenter!

Följande resolution avfattades i Tekniska Högskolans aula den 22 oktober 1956, i gryningen av en ny era i den ungerska historien. Den är resultatet av en spontan rörelse bland flera tusen unga ungrare, vilka älskar sitt fosterland:

Vi kräver omedelbart tillbakadragande av alla sovjetiska trupper i överensstämmelse med fredsfördragens bestämmelser.

Vi kräver, att nya ledare inom det ungerska arbetarpartiet väljs på samtliga nivåer, nerifrån och upp, i hemliga val. Dessa ledare skall snarast möjligt sammankalla en partikongress och välja en ny centralkommitté.

Regeringen skall ombildas under kamrat Nagys ordförandeskap; alla brottsliga ledare från Stalin-Rákosi-eran skall omedelbart avsättas från sina poster.

Vi kräver en offentlig rättegång mot Mihály Farkas och dennes medbrottslingar. Mátyás Rákosi, som i första hand är ansvarig för den senaste periodens alla förbrytelser och för att ha fört landet till ruinens brant, skall återföras och ställas inför en folkdomstol.

Vi kräver allmänna val i hela landet med rösträtt för alla, hemligt valförfarande och med deltagande av flera partier i syfte att utse en ny nationalförsamling. Vi kräver strejkrätt åt arbetarna.

Vi kräver en omprövning och nyordning av de politiska, ekonomiska och kulturella förbindelserna mellan Ungern och Sovjet samt mellan Ungern och Jugoslavien på grundval av absolut likaberättigande och icke-inblandning i de enskilda staternas inre angelägenheter.

Vi kräver en reorganisering av hela det ekonomiska livet i Ungern med utnyttjande av experters hjälp. Hela vårt ekonomiska system, som är beroende av planekonomin, skall omprövas med hänsyn till de ungerska levnadsförhållandena och det ungerska folkets intressen.

Våra handelsavtal och de verkliga siffrorna rörande skadestånden, som aldrig kommer att kunna betalas, skall offentliggöras. Vi kräver öppna och ärliga informationer om uranfyndigheterna, deras utnyttjande och de ryska koncessionerna. Vi kräver att Ungern skall ha rätt att sälja sin uranmalm fritt på världsmarknaden i utbyte mot hårdvaluta.

Vi kräver en fullständig omvärdering av arbetsnormerna i industrin och en snabb och radikal löneutjämning i syfte att tillgodose arbetarnas och de intellektuellas krav. Vi kräver att minimilöner för arbetare fastställs.

Vi kräver att nya grundvalar utarbetas för leveranssystemet och att avkastningen används rationellt. Vi kräver likvärdig behandling för småbrukarna.

Vi kräver att oberoende domstolar gör en ny genomgång av samtliga processer rörande politiska och ekonomiska brott och att de oskyldiga frigges och får upprättelse. Vi kräver omedelbar frigivning av de krigsfångar och civila som deporterades till Sovjetunionen, inklusive de fångar som dömts utanför Ungerns gränser.

Vi kräver fullständig åsikts- och yttrandefrihet, frihet för press och radio och en ny daglig tidning, med stor upplaga, som organ för MEFESZ. Vi kräver att alla förefintliga hemliga kartotek skall offentliggöras och förstöras.

Vi kräver att Stalin-statyn – symbolen för det stalinistiska tyranniet och det politiska förtrycket – snarast möjligt flyttas bort och att det i dess ställe reses ett monument över frihetskämparna och martyrerna från 1848-49.

Vi kräver att det gamla ungerska Kossuthvapnet återinförs och ersätter det nuvarande riksvapnet, som det ungerska folket är främmande för. Vi kräver att den ungerska armén får nya uniformer som motsvarar våra nationella traditioner. Vi kräver att 15 mars blir arbetsfri nationell helgdag och att 6 oktober blir nationell minnesdag med ledighet i skolorna.

I förhållande till den polska nationella rörelsen förklarar ungdomen vid den tekniska högskolan i Budapest enhälligt sin fullständiga solidaritet med Polens och Warszawas arbetare och ungdom.

Tekniska högskolans studenter i Budapest kommer snarast möjligt att organisera lokalavdelningar av MEFESZ och har beslutat att sammankalla en ungdomskonferens till den 27:e i denna månad (lördag), vid vilken all ungdom i landet kommer att representeras genom delegater. Studenterna vid tekniska högskolan och flera andra högre läroanstalter kommer att kl 14.30 i morgon, den 23:e i denna månad, samlas på Gorki Fazor, framför Författarförbundets huvudkontor, varifrån man kommer att tåga till Bem-statyn på Pálffy (Bem Ur). Där kommer man att nedlägga kransar, som ett uttryck för sin sympati med den polska frihetsrörelsen. Fabriksarbetarna uppmanas att delta i denna procession.

3. Appell från Centrala Arbetarrådet i Stor-Budapest till alla fabriksråd, stadsdels- och distriktsråd

Kamrater arbetare!

Det Centrala Arbetarrådet för fabriker och stadsdelarna i Stor-Budapest, som valts i demokratisk ordning av basen, riktar en appell och informationer till er så att våra led skall slutas än mer och så att de blir än mer eniga och starka.

Som bekant bildades Stor-Budapests Centrala Arbetarråd på initiativ från de stora fabriker den 14 november för att samordna arbetet som fabrikerens arbetarråd bedrev och för att bli den gemensamma talesmannen för deras krav. Alltsedan sin tillkomst har det centrala rådet utan någon opportunistisk förelagt de mest skilda instanser de krav som Stor-Budapests arbetare framfört och fastän resultaten långt ifrån är tillfredsställande kan vi inte desto mindre försäkra att vi inte vid något tillfälle under dessa förhandlingar övergett de huvudsakliga målen för vår ärorika nationella revolution av den 23 oktober.

Liksom vi alltid tidigare gjort, försäkrar vi än en gång att vi fått vårt uppdrag av arbetarklassen. I trohet mot detta uppdrag försvarar vi, om det så vore till priset av vårt liv, våra fabriker och vårt land mot varje försök till återinförande av kapitalismen. Vi förkunnar samtidigt vår avsikt att bygga den sociala och ekonomiska ordningen i ett självständigt Ungern och på ett ungerskt vis. Vi kommer inte att överge något av revolutionens krav. Vi anser att arbetet är samhällets grundval. Vi är arbetare och vi vill arbeta. Det är därför som vi till den 21 november sammankallade företrädarna för landsbygden, för de olika distrikten, till ett möte i Budapests Sporthall, för att vi där vid ett Möte för ett nationellt arbetarråd skulle

diskutera de viktigaste frågor som nu sysselsätter oss och i synnerhet då frågan om en möjlig återgång till arbetet.

Fastän vi i förväg underrättat regeringen om våra avsikter och inbjudit den att skicka en representant förbjöd regeringen vårt möte. Denna oväntade åtgärd har förvärrat situationen. Så snart förbudet blev känt lade arbetarna vid Budapests fabriker, liksom transportarbetarna, ner arbetet och inledde en proteststrejk utan att ha fått något som helst direktiv från det centrala rådet.

Vi har trots allt upprättat förbindelser med delegaterna från landsbygden. Vi har röstat igenom en resolution som förklarar att vi trots den 48-timmars proteststrejken är villiga att återgå till arbetet i hela landet utan att fördenskull avsvära oss vår strejkrätt, på det villkoret att regeringen erkänner det nationella arbetarrådet som det enda organ som företräder arbetarklassen och att den utan dröjsmål fortsätter förhandlingarna om våra krav. Dessa klargjordes av oss den 14 november i enlighet med revolutionens huvudsakliga målsättningar.

En kommitté som företrädde vårt Råd och som kompletterats med en medlem av gruvarbetar-delegationen från Pécskomlo sammanträffade med János Kádár, ordförande för Ministerrådet, under natten mellan den 22 och 23 november.

Den 23 november tillkännagjorde József Balázs, en av medlemmarna i vår delegation, personligen via radion resultaten av dessa överläggningar. Ordföranden för Ministerrådet erkände Stor-Budapests Centrala Arbetarråd som behörigt att fortsätta förhandlingarna och lovade att förelägga Ministerrådet de krav som framförts till honom. Han försäkrade slutligen att arbetarrådet skulle få möjligheter att lämna upplysningar angående resultaten av de löpande förhandlingarna mellan Rådet och regeringen.

Vi är nödsakade att säga att alla dessa löften inte utgör särskilt mycket. Inte desto mindre beslöt vi att återgå till arbetet, *ty vi hade endast folkets väl för ögonen.*

Vi kommer inte att låta oss luras. Vi är övertygade om den slutliga segern för vår kamp och vi kommer att försöka vidta åtgärder som inte slår tillbaka mot oss själva.

Den 23 november offentliggjordes ett meddelande som sade att Imre Nagy och andra politiska personligheter som befann sig på den jugoslaviska ambassaden hade lämnat ambassadbyggnaden efter en överenskommelse med den ungerska regeringen som skulle ha lämnat dem tillräckliga garantier. Samma dag meddelade Radio Budapest att Imre Nagy och de personer som befunnit sig på den jugoslaviska ambassaden hade begärt politisk asyl hos den Rumänska Folkrepubliken. Eftersom denna nyhet givit upphov till stor oro bland arbetarna utsåg Stor-Budapests Centrala Arbetarråd en kommission som skulle fråga den ungerska regeringen, överkommandot för de sovjetiska trupperna i Ungern och den rumänska ambassaden var exakt Imre Nagy för tillfället befann sig. Sedan man väl visste det skulle kommissionen begära att få förhandla personligen med Imre Nagy.

Det råder inget tvivel om att denna betydelsefulla händelse endast ökat misstron mot regeringen. Likväl, och som vi redan tidigare sagt *enbart i det ungerska folkets intresse*, tog vi ställning för att fortsätta arbetet. Samtidigt riktade vi en appell till landets alla fabriker där vi uppmanade dem att göra sammalunda efter en noggrann genomgång av läget.

Fabrikerna är i våra händer, i arbetarrådets händer. För att ytterligare öka vår styrka menar vi att följande uppgifter måste fullgöras, för att vi skall kunna vidta enhetliga åtgärder och aktioner:

1) I varje stadsdel och distrikt där arbetarråd ännu inte bil. dats för denna stadsdel eller detta distrikt bör detta ske med det snaraste genom demokratiska val organiserade från basen. De

mest betydelsefulla fabrikerna, och framförallt de som ligger i distriktets centrala städer, bör ta initiativ till att bilda centrala råd.

2) Varje stadsdels- och distriktsråd bör omedelbart sätta sig i förbindelse med Stor-Budapests Centrala Arbetarråd (Akácfa gatan 15-17, telefon 422-130). Ordförande för det centrala arbetarrådet är Sándor Rácz, ordförande för arbetarrådet vid fabriken Standard (Beloianis); hans ställföreträdare heter György Kaocsai, delegat från arbetarrådet vid Csepels Växtolja-refinaderi; hans sekreterare heter István Babai, ordförande för arbetarrådet vid Budapests Spårvägsbolag.

En representant för distriktets arbetarråd bör personligen bege sig till sekretariatet för Stor-Budapests Central Arbetarråd för att organisera kontakterna och hålla sig underrättad om vad som sker.

3) En av de viktigaste uppgifterna för medlemmarna av arbetarråden vid fabrikerna består i att inte bara ta itu med organiseringen av arbetet utan också att snarast möjligt välja ett definitivt arbetarråd. Under dessa val bör vi lika energiskt bekämpa Rákosidiktaturens agitation som agitationen för återinförande av kapitalismen. Råden bör bestå av hederliga arbetare med oantastligt förflutet! I arbetarråden bör arbetarna ha en majoritet på åtminstone två tredjedelar.

Vad gäller dessa arbetarråds befogenheter är vi inte överens med de instruktioner som Högsta Presidiumets Råd har skickat ut härvidlag. Vi vidhåller att arbetarråden bör bildas vid alla transportföretag (järnvägar, kommunala spårvägar, bussföretag) såväl som i alla företag där alla arbetare kräver det. Under sammanträffandet med ordföranden för Ministerrådet den 26 november lovade han att vår ståndpunkt skulle framföras till Ministerrådet. I väntan på det uppmanar vi de arbetarråd som bildats i dessa företag att fortsätta sin verksamhet. För övrigt är vi inte heller överens med det dekret från Högsta Presidiumets Råd som bestämmer befogenheterna för de Revolutionära Råd som bildats i ministerierna och i den centrala administrationen. Vi vill i själva verket ha en avsevärd förstärkning av dessa råds befogenheter.

Vad gäller direktörsposterna menar vi att de bör tillsättas av råden själva efter att kandidaterna trätt fram och presenterat sig. En direktörs tillträde skall inte vara avhängigt ett godkännande från ministern eller från ministeriet. Vi uppmanar arbetarråden att vidta alla nödvändiga åtgärder för att vår ståndpunkt skall kunna genomdrivas: att inte acceptera några ledare som påtvingas fabriken och som i det förflutna visat sig oförmögna och främmande för folket. Vi måste vara misstänksamma mot karriärister med tvivelaktigt förflutet.

4) Det är mycket viktigt att valen till de nya fabrikskommittéerna i fortsättningen övervakas av arbetarråd som företräder arbetarklassens verkliga vilja. De 'fria fackföreningarna' som outhärligt ökar i antal försöker skaffa sig popularitet genom att formulera maximalistiska lönekrav. Det är på sin plats att påpeka att ledarna för dessa 'fria fackföreningar' inte valts av arbetarna utan utsetts under Rákosi-tiden, då de komprometterade sig.

Fackföreningarna försöker nu framställa saken så att arbetarråden bildats tack vare fackföreningarnas kamp. Det behövs inte sägas att detta är ett helt godtyckligt påstående. Arbetarna kämpade ensamma för att bilda dessa arbetarråd och dessa råds kamp hindrades i många fall av fackföreningarna som noga aktade sig för att bistå dem.

Vi anser att arbetarna behöver organisationer som försvarar deras intressen, fackföreningar och fabrikskommittéer. Men de skall vara valda av basen med demokratiska metoder så att deras ledare är hederliga företrädare för arbetarklassen. Det är därför som det är viktigt att fabrikskommittéerna väljs på det mest demokratiska sätt, när arbetarråden väl definitivt bildats, så att personsammansättningen av dessa kommittéer ger alla tänkbara garantier för att revolutionens målsättningar skall förverkligas.

Vi är emot att systemet med heltidsanställda fackliga funktioner bibehålls. I själva verket bör såväl arbetet i en fabrikskommitté som i ett arbetarråd vara ett frivilligt socialt arbete. Vi vill inte leva på revolutionens bekostnad och vi kommer inte att tolerera att andra försöker göra det.

Vi menar att anslutningen till fackföreningarna bör vara fri, desto mer som det är omöjligt att på något annat sätt skydda fackföreningarna mot faran av byråkratisering och fjärmande från folket.

Vi protesterar mot de nyligen bildade 'fria fackföreningarnas' tes att arbetarråden bör vara enbart ekonomiska organisationer. Vi kan försäkra att arbetarklassens verkliga intressen i Ungern företräds av arbetarråden och att det f.ö. nu inte finns någon politisk makt som är starkare än deras. Vi måste använda alla våra krafter för att förstärka arbetarmakten.

5) Stadsdelarnas och distriktens arbetarråd bör omedelbart sätta sig i förbindelse med den behöriga distributionsorganisationen för Röda Korset. De bör sända delegater till den centrala lokalen för att se till att det blir en rättvis fördelning av livsmedel och läkemedel. Det är viktigt att det finns experter bland delegaterna.

6) För att hindra all inflation bör stadsdels- och distriktsråden organisera allmän kontroll av marknaderna och de centrala saluhallarna, så att arbetarna kan förhindra prishöjningar. Kontrollanter bör regelbundet infinna sig på försäljningsställena, ställa överträdare inför rätta och i övrigt rapportera varje missbruk till behöriga myndigheter.

7) Stadsdels- och distriktsråden bör göra sitt yttersta för att informera den allmänna opinionen. Varje gång tillfälle ges bör de begära att få ett särskilt utrymme i den lokala pressen. För övrigt bör de ständigt lämna ut objektiva informationer till arbetarna på fabriker och företagen. Av detta skäl bör de stora fabrikeras centrala råd göra det nödvändiga för att denna appell skall kunna spridas på alla arbetsplatser. Dessa krav har framställts flera gånger och ordföranden för Ministerrådet har lovat att ta upp vårt krav på tillstånd att ge ut en dagstidning vid Ministerrådets möte den 27 november. Om väl detta krav tillgodosetts kommer informationsproblemet att vara löst.

Avslutningsvis förklarar vi att det är nödvändigt att arbetarråden tjänar 23 Oktober-revolutionens sak med fullständig enighet och obeveklighet – även efter återgången till arbetet. Vi har tagit första steget, nu är det regeringens sak att svara. Allt detta kan vara flera månader. Vi måste vara ytterst vaksamma under hela tiden, ty Rákosis och Gerös komprometterade klick försöker att fiska i grumligt vatten och att återinföra sin regim. Våra led förstärks från dag till dag. Vi har bakom oss hederliga författare som spelat en stor roll vid förberedandet av revolutionen, konstnärer, musiker och de Ungerska Intellectuellas Revolutionära Råd, vilket samlar alla organisationer av intellektuella. En hittills osedd nationell enhet, som samlar alla hederliga ungrare, skapas nu efter våra strider. Låt oss sluta oss än mer samman, låt oss stärka kontakterna mellan arbetarråden och fortsätta att med revolutionär vaksamhet kämpa för vårt heliga mål, ett socialistiskt, självständigt, demokratiskt Ungern, byggt utifrån våra nationella förutsättningar.

Budapest den 27 november 1956

Stor-Budapests Centrala Arbetarråd

Böcker om Ungernupproret

På svenska finns minst fyra läsvärda böcker om Ungern-upproret 1956: *Ungersk tragedi*, *Uppror – Budapest 1956*, *Ungern 56 – Den beväpnade sanningen* och *Den ungerska tragedin* – samtliga dessa tre böcker finns på marxistarkiv.se. Ytterligare en (ny) bok (Victor

Sebestyen: *Ungernrevolten 1956: Tolv dagar som skakade världen*) har nyligen utkommit (oktober 2006), men eftersom jag ännu inte läst boken, så kan jag heller inte uttala mig om den.

De tre förstnämnda böckerna är skrivna av personer som kan räknas till vänstern. Nedan ges en kortfattat introduktion till de fyra böckerna och deras författare.

För den som är intresserad av att ta del av den sovjetiska synen på Ungern-upproret rekommenderas *Chrusjtjov minns*, där Chrusjtjov ägnar ett helt kapitel (nr 15) åt det hela. Chrusjtjovs version stämmer väl överens med den officiella sovjetiska uppfattningen.

För en bakgrund till händelserna i Ungern, se Fernando Claudíns bok *Krisen i den kommunistiska världsrörelsen*, del 2 som behandlar utvecklingen i Europa efter 2:a världskriget (se särskilt kapitel 2 och 3).

Ungersk tragedi och Uppror – Budapest 1956

Författarna till dessa två böcker fanns båda på plats i Ungern under händelserna, varför deras berättelser till stor del bygger på själupplevda minnen och erfarenheter.

Ungersk tragedi publicerades redan 1956. Dess författare, *Peter Fryer*, var medlem i det brittiska kommunistpartiet och mångårig journalist vid kommunistpartiets huvudorgan *Daily Worker*. Han skickades av tidningen till Ungern just för att bevaka händelserna. Hans sanningsenliga och engagerade rapporter utsattes dock redan från första början för censur (man strök mer kontroversiella avsnitt) och till slut stoppades publiceringen helt. För Fryer blev detta en omskakande upplevelse och efter återkomsten till England lämnade han tidningsredaktionen. Han belades med ”munkavle”, som han vägrade rätta sig efter – och utslöts ur kommunistpartiet. Han förlorade dock inte sin socialistiska/kommunistiska övertygelse, utan blev senare trotskist och deltog 1959 i grundandet av *Socialist Labour League* (SLL) (vars mest kände företrädare var en annan f d kommunistpartiledare, Gerry Healy).

Uppror – Budapest 1956 publicerades 1966. Författare är svensken *Sture Källberg*, som 1956 arbetade i Budapest som översättare (till svenska) för *Demokratisk Ungdoms Världsfederation* (DUV), vars svenska gren, *Demokratisk Ungdom* (DU), kan betraktas som det svenska kommunistpartiets ungdomsförbund, även om det formellt var fristående från kommunistpartiet (1967 omvandlades DU till Vänsterns Ungdomsförbund, VUF). I likhet med Fryer är Källberg mycket kritisk till stalinismen och krossandet av Ungern-upproret och i likhet med Fryer så förlorade inte heller Källberg sin tro på socialismen, utan han fortsatte att ta upp angelägna ämnen (bl a har han skrivit mycket om befrielseörelser i ”tredje världen” och om Kina).

Censur

Både Peter Fryer och Sture Källberg hade band till sina resp hemländers kommunistpartier, den förste som mångårig medlem i det brittiska kommunistpartiet och den andre som medlem i det svenska ungdomsförbundet. Båda skickade också rapporter till resp partipress, och båda blev censurerade.

I inledningen till *Ungersk tragedi* redogör Peter Fryer för hur hans artiklar först censurerades (kontroversiella avsnitt ströks) för att sedan helt stoppas – till slut fick inte ens tidningsredaktionen ta del av det han skrev.

I en artikel med titeln ”Röda armén kommer!”, publicerad i *Dagens Nyheter* 1 juli 2006, berättar Sture Källberg att även han råkade ut för censur:

”Jag skrev två långa artiklar till *Ny Dag*, daglig kommunistisk tidning i Stockholm, om upproret och dess orsaker. Senare, när jag träffade chefredaktören Gustav Johansson, sa han att artiklarna

var mycket bra 'men du måste ju förstå att jag inte kunde publicera dom'. Han tittade på mina utslitna skor och ordnade ett honorar på 40 kr till ett par nya.”

Således: varken det brittiska eller svenska kommunistpartiet kunde tillåta ärliga och sanningsenliga reportage från upproret i Ungern – man var dels rädda för Moskvas reaktioner och dels fruktade man att mindre trevliga sanningar om situationen i Östeuropa skulle ”undergräva partiets moral” och ”försvåra försäljningen av *Daily Worker*”, som en engelsk partifunktionär hade sagt till Peter Fryer. Devisen att ”sanningen gynnar proletariatet” gällde tydligen inte längre, i synnerhet inte för de ”socialistiska länderna”.

Ungern 56 – Den beväpnade sanningen

Den tredje boken, *Ungern 56 – Den beväpnade sanningen*, är skriven av engelsmannen Andy Anderson och första upplagan publicerades 1964. Boken är dock ingen ögonvittnesskildring, utan bygger på många, främst skriftliga källor. Den kompletterar på så sätt Fryers och Källbergs mer personliga vittnesmål. En mer utförlig presentation av boken och dess historia ges i översättarens förord till boken (som även den finns publicerad på marxistarkivet).

Den ungerska tragedin

Den fjärde boken, *Den ungerska tragedin*, är skriven av Sandor Kopacsi, dåvarande polischef i Budapest. Efter upproret slagits ned dömdes han till livstids fängelse, men släpptes efter 7 år vid en amnesti. 1975 emigrerade han till Kanada där han slutförde boken som publicerades 1979. Författaren ger intressanta inblickar i såväl förspelet som det ”rättsliga” efterspelet till händelserna. Som mångårig medlem i kommunistpartiet och som en ledande funktionär i den ungerska ”folkdemokratins” polismakt, så ger han oss intressant och värdefull information om det som skedde ”bakom kulisserna”, fast givetvis så bör man – som alltid i sådana här fall – inte acceptera allt som rena rama *sanningen* – det är ju svårt att kontrollera alla detaljer och därför kan man misstänka att författaren gärna försöker framställa sin egen roll i så ljus dager som möjligt. I Kopacsis fall bekräftas dock mycket av hans berättelse av andra vittnen och källor, även när det gäller hans agerande, vilket betyder att hans bok i det stora hela kan anses vara mycket tillförlitlig när det gäller sakförhållanden. Vi har här att göra med ett intressant och viktigt dokument, inte minst därför vi också får veta hur de ungerska ledarna behandlades efter upproret slagits ner. Kopacsi ger dessutom en inblick i särskilt Imre Nagys politiska tänkande (som har många likheter med Dubceks i Tjeckoslovakien drygt 10 år senare). Boken finns att köpa på antikvariat och brukar även finnas på lite mer välförsedda bibliotek.

20 september 2006

Martin Fahlgren

Marxistiskt arkiv – ny webbplats

På denna webbplats hittar du artiklar, dokument, böcker – såväl “klassiker” som nyare texter – som rör marxistisk ekonomi, arbetarrörelsens historia, osv. Plattformen är anti-stalinistisk (varför? – se nedan), men är inte knuten till någon politisk organisation – webbplatsen ska vara en icke-sekteristisk mötesplats där de flesta icke-stalinistiska socialister ska kunna medverka.

Vi som startat webbplatsen är inte organiserade i någon “vänsterorganisation”, men representanter för det flesta svenska vänsterorganisationerna har redan förklarat sig stödja projektet och vi hoppas att ytterligare personer ska bidra till projektet. Du som är intresserad kan bidra på många olika sätt – du kan välja att delta mer aktivt/permanent, du kan skicka in texter/dokument (artiklar, uppsatser osv.) som du tycker bör publiceras, du kan komma med artikelförslag, ge förslag som rör webbplatsens utseende eller innehåll osv. Du som är intresserad kan nå oss via mail: martin@marxistarkiv.se.

Vilka typer av texter/dokument kommer vi att publicera?

Givetvis tänker vi försöka styra innehållet utifrån webbplatsens allmänna målsättning, men detta betyder inte att vi eftersträvar någon slags “renlärighet” – vi kommer även att publicera annat material, även från sådana håll (t ex socialdemokrater, stalinister eller maoister), som vi egentligen betraktar som politiska motståndare – det avgörande är om det bidrar till förståelsen av den verklighet som vi vill försöka förändra eller inte.

Varför är vår plattform anti-stalinistisk?

Det finns flera orsaker till detta:

1) Stalinismen har misslyckats, gjort bankrutt

Stalinismen har haft över 50 år på sig att “bygga socialismen”. Inte någonstans har den lyckats bygga något “socialistiskt samhälle” av den typ som socialismens pionjärer strävade efter. Stalinismen har inte ens lyckats behålla makten – i det flesta länder där den haft makten har kapitalismen redan återupprättats eller håller på att återupprättas – detta gäller oavsett vilken variant av stalinism det rör sig om (Sovjetunionen, Kina, Albanien, Jugoslavien, Rumänien ...). Stalinismens historiska misslyckande innebär att det är dags för alla socialistiska krafter att inse att stalinismen är en återvändsgränd som för alltid bör förpassas till historiens skräphög. Det gäller idag inte att försvara stalinismen, utan enbart att analysera den – för att förstå varför den misslyckades och för att effektivt kunna bekämpa den och förhindra att något liknande kan uppkomma i framtiden.

2) Stalinismen har misskrediterat socialismens idé

Stalinismens facit, med en “monolitisk” partidiktatur, massterror, historieförfälskning osv. har skadat socialismens och kommunismens sak på ett mycket genomgripande sätt. Om man idag vill bygga upp en revolutionär socialistisk rörelse så måste denna kräftsvulst opereras bort – det är inte möjligt att få en trovärdighet för socialismens sak utan att grundligt göra upp med stalinismen. Att, som vissa “nystalinister”, hävda att man måste försvara “Stalin” eftersom “reaktionärernas Stalin-hets används för att bekämpa socialismen” är inget hållbart argument. Många av de brott som borgare, socialdemokrater osv. tillskriver stalinismen har faktiskt inträffat och det är bara dumt att försöka bortförklara detta. I stället måste de revolutionära socialisterna bli bättre än reaktionärer när det gäller att avslöja stalinismens brott – och till skillnad från borgarna så bör vi också analysera det skedda, förklara *hur* det kunde ske och *hur* det kan undvikas i framtiden. Enbart om vi lyckas med detta så kan vi verkligen se fram emot socialistisk framtid med tillförsikt.

3) Stalinismen har inneburit en kris för både teori och politik

Stalinismen innebar att den marxistiska teorin förflockades och dogmatiserade på ett sådant sätt att stora delar av det marxistiska och leninistiska tankegodset förpassades till glömskan och tabubelades. Detta gäller i synnerhet det rika arvet från den ryska revolutionens första år, fram till mitten av 20-talet, där revolutionärer som Trotskij, Bucharin, Preobrazjenskij, Radek m fl gav många värdefulla bidrag via debatter, böcker osv. Stalinismen innebar inte bara att det rika bolsjevikiska arvet stympades, utan också att den teoretiska nyproduktionen i stort sett försvann – i stället för att uppmuntra teoretiskt kamp och nytänkande fick stalinismens “teoretiker” nöja sig med att försvara de stalinistiska dogmerna, en vulgariserad “marxism-leninism”. *Marxismen ska vara en vetenskap och en vetenskap måste vara kritisk, annars är den snarare en slags religion, ett dogmatiskt system som bygger på tro, inte vetande.* Stalinismens strypgrepp på den marxistiska teoribildningen kan och måste brytas!

Genom att stalinismen hade monopolanspråk på den revolutionära rörelsens teori och politik, så har den också försvårat och ofta omöjliggjort en vettig diskussion om revolutionär politik, både strategi och taktik. Att avvisa stalinismen innebär att man återigen kan börja diskutera viktiga strategiska och taktiska frågor utan skygglappar eller tabun, vilket är nödvändigt för att den revolutionära rörelsen skall kunna bli framgångsrik. Även på detta område innehåller erfarenheterna från den ryska revolutionens första år och den Kommunistiska internationalens första fyra kongresser ett rikt arv som måste återerövrats. Och därefter är det främst den trotskistiska rörelsen som försökt upprätthålla och vidareutveckla den revolutionära teorin och politiken – fast även i denna strömning finns dogmatiska drag som måste ifrågasättas och arbetas bort (den trotskistiska dogmatismen hänger samman med att man försökte bevara en relativt liten kärna av revolutionärer under tidvis mycket svåra förhållanden).

Även på det organisatoriska planet har stalinismen haft ett ytterst negativt inflytande. Dess kännetecken är auktoritära metoder, ledardiktatur och byråkratisk likriktning. Den *för*-stalinistiska traditionen av omfattande inre partidemokrati, öppna politiska diskussioner osv. är ett måste för att bygga en livskraftig revolutionär organisation.